

III. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.9.: 502.: 379.8

С.М. Павлюк

РЕТРОСПЕКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ВПРОДОВЖ XVI-XX СТОЛІТТЯ

Розглянуто передумови становлення рекреаційно-туристичного природокористування в Івано-Франківській області, розкриті особливості розвитку рекреаційно-туристичної спеціалізації.

Актуальність дослідження та аналіз попередніх досліджень. Проблема раціонального використання рекреаційно-туристичних ресурсів є актуальною та для територій, де рекреаційно-туристична галузь є пріоритетним напрямом господарювання. Значний рекреаційно-туристичний потенціал оцінювався за часів Австро-Угорської імперії. Вже тоді інвестувався приватний капітал. Починаючи з XIX століття Східна Галичина була місцем відпочинку рекреантів з Європи. Історично склалося так, що перебуваючи у складі Австро-Угорської імперії, Радянського Союзу по-різному розвивалася Івано-Франківська область, в тому й числі й туристично-рекреаційна сфера. Історичні передумови зародження рекреаційно-туристичного природокористування, становлення рекреаційно-туристичної сфери вплинули і на сьогоденний стан її використання.

Сучасний етап вивчення знаменується розвитком досліджень рекреаційно-туристичного природокористування з позиції аналізу економічного, ретроспективного (генетично-історичного), ресурсно-географічного, суспільно-географічного, рекреаційно-туристичного характеру. У цьому руслі значний внесок у розвиток питання був зроблений К.І. Геренчуком, Я.І. Жупанським, К.Й. Кілінською, В.П. Крулем, В.П. Руденком, Н.Ю. Недашківською, М.Й. Рутинським, В.М. Клапчуком та ін. Зазначені автори у своїх дослідженнях виявили природні, соціально-економічні, історико-культурні умови та чинники, що сприяють розвитку рекреаційно-туристичного природокористування, дослідили історію формування рекреації та туризму в регіоні. Питання ретроспективного дослідження історичних передумов зародження рекреаційно-туристичного природокористування, становлення рекреаційно-туристичної сфери, аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів території Івано-Франківської області вимагає сьогодні уточненого дослідження, тому **метою** даної публікації є якраз виявлення цих питань з метою формування інформаційного ресурсу для

розвитку інвестиційного клімату території та впровадження інноваційних рекреаційно-туристичних технологій.

Виклад основного матеріалу. Територія Івано-Франківської області (до 1961 р. – Станіславська) в IX-XI ст. входила до складу Київської Русі, з XII ст. входить до складу Галицького, пізніше до Галицько-Волинського князівства. Основним видом діяльності населення було землеробство та тваринництво, мисливство та бджільництво. Значного розвитку досягло ремісництво (гончарство, ковальство, обробка каменю, мосяжництво). З розвитком ремесел розвивалася торгівля та розбудовувались міста (Галич, Тисмениця, Коломия, Снятин). Найбільшим містом у цей період на території області було м. Галич, політичний, торговельний, адміністративний центр Галицько-Волинського князівства. Відповідно і будувались та розвивались заклади харчування та розміщення, шинки, постійні двори тощо. Таким чином на території області проявляються перші форми рекреаційно-туристичного природокористування. На базі пам'яток княжого Галича діє національний парк "Давній Галич".

З середини XIV ст. князівство втратило свою незалежність, землі Галичини ввійшли до складу Польщі. На даний період з ремісничого перейшли до мануфактурного виробництва, налагоджувалася торгівля. Розвиваються міста та містечка Калуш, Обертин, Рогатин, Кути [8, с.61].

Починаючи з XV-XVI ст. в області почали видавати карти українських земель (1491 р. – Зображення українських земель на карті Кузанського, XVI ст. – твір Себастьяна Кльоновича "Роксоланія", 1655 р. – Зображення українських земель на карті Н. Сансона), на яких увага зверталася на природні умови, земельні ресурси, лісові площі, етнографічні особливості території.

Історико-географічні відомості про Галичину зустрічаємо у працях французького природознавця Блез де Віженера (1573 р.), мандрівника і географа Андре Таве ("Всесвітня космографія" (1578 р.). Деталізованою картосхемою західноукраїнських земель є картосхема Польщі й суміжних областей (В. Гродецький, атласи Герарда де Йоде (1578-1593 рр.). У картографічних матеріалах Гійома Лавасера де Боплана детально відображена територія українських земель XVII століття в тому числі й Східна Галичина.

Територія тогочасної Галичини викликала зацікавленість багатьох вчених, але деякі з них її не відвідували, а складали свої твори по оповідях очевидців. Так у XVII ст. посилюється економічний інтерес сусідів (Московія, Болгарія, Чехія, інші) до України, що призвело до розвитку торговельних відносин, промисловості. При формуванні описів території акцентувалася увага на соціально-економічні характеристики.

У XVIII столітті зростає інтерес до дослідження етнографічних особливостей українського народу. Західноукраїнські землі відображались на австрійських картах Бенедикта і Гельденфельда (1790 р.) та першому атласі Галичини Ф. Мера, що складався з 11-ти картосхем [3, с. 46-68].

Австрійсько-польський період характеризується початком становлення туристично-рекреаційного природокористування Івано-Франківської області. Цьому процесу передувало створення Австрійсько-Альпійського Союзу (1869 р.), Австрійського Туристичного Клубу (1869 р.), Польського Товариства Татранського (1873 р.). Їх зусиллями була розпочата робота зі спорудження притулків для туристів на Чорногорі, що в межах Карпат за висотою посідала друге чільне місце після окремих масивів Татр.

Перший гірський притулок для туристів був зведений в 1878 р. на полонині Гаджина, що на Чорногорі, якому було присвоєно ім'я Грегоровича, активного діяча Чорногірського відділу Польського Татранського Товариства. В 1881 р. Станіславським відділенням Татранського Товариства були зведені ще два притулки - "закутки": на Заросляку і полонині Завоєля [11, с. 146-148; 5, с. 109.]. На території Ворохти, Микуличина, Яремчі (Надвірнянський район) будуються перші пансіонати.

Велику увагу привертала подорожі на гори Високу та Сивулю. Тут також будувалися туристські притулки, маркувалися туристичні стежки. Так, до прикладу, у 1880 р. Чорногірським відділенням Татранського Товариства була промаркована перша туристична стежка, що прокладалася до туристичного притулку на полонині Гаджина. У 1884 р. Леопольд Вайгель організував виготовлення та встановлення 56-ти дороговказів на туристичному маршруті Красний Луг-Говерла-Данцеж-Шпиці-Піп Іван-Шибений-Зелене [7, с. 182-184].

Статистичні матеріали статистики про західноукраїнські землі публікували Центральна статистична комісія Австро-Угорщини у Відні, Статистичне бюро у Львові, що видавало журнал "Крайові статистичні відомості" і довідник "Посібник статистики Галичини".

Розвитком рекреаційно-туристичної галузі займалися і науково-освітні товариства "Просвіта", "Руська Бесіда", члени якого досліджували етнографічні, географо-краєзнавчі матеріали.

Товариство ім. Шевченка створене у Львові спільними зусиллями українців з Наддніпрянщини і Галичини під керівництвом О. Кониського. У 1893 р. реорганізоване у Наукове товариство ім. Шевченка. При товаристві діяли три секції, серед яких дослідження географічного характеру проводилися Математико-Природописно-Лікарською секцією. У Львові заснували Польське товари-

ство природників ім. М. Коперника (1886 р.) та Подільське товариство природознавців і любителів природи (1910 р.). В роботі товариств приймали участь професори функціонуючих на цих територіях університетів. Зазначимо, що природознавчі особливості Галичини досліджувалися переважно німецькими, і польськими вченими (Є. Ромер, А. Реман та ін.) [3, с. 18].

На основі топографічних зніманих австрійськими топографами були створені картосхеми території Галичини, Буковини, Закарпаття. На терені українських земель, що входили до Австро-Угорщини проводилися землеустрійні роботи, кінцевим результатом яких стали "метрики" (паспорт) території.

У 20-х роках ХХ ст. продовжуються регіональні дослідження, створюються тематичні одно- та багатоколірні картосхеми. В кінці 20-х рр. проводяться реформи адміністративно-територіального поділу та економічного районування, що супроводжуються дослідженнями методичних і прикладних питань комплексного та галузевого економічного районування [8, с. 38-41]. За правління Австро-Угорської імперії у видавництві "Фрейтт і Верндт" (Відень) створили топографічні основи, на яких наносились туристичні маршрути. За часів перебування Галичини в складі Польщі (1918-1939 рр.) для її території видавалися дорожні карти, плани міст тощо [2, с. 37].

Туристично-рекреаційна інфраструктура у міжвоєнний період (12-ті – 40-ві роки минулого століття) остаточно змінилася. Поряд з купелеводолікувальними закладами та пансіонатами для хворих формується мережа туристичних притулків, лежачарських (гірськолижних) комплексів, "вакаційних колоній", таборів та сільських осель для відпочинку самодіяльних туристів (українська інтелігенція, студентська молодь) [10, с. 50]. Територію області відвідали І. Франко, М. Рильський, М. Коцюбинський, М. Грушевський, Б. Лепкий, С. Петлюра, В. Винниченко, особливо в 1919 р., коли Станіслав був столицею ЗУНР [9, с. 157].

У 30-ті рр. ХХ ст. практично всі напрацювання (карти, атласи, статистичні матеріали) були вилученими, так як, згідно політики країни, основна увага почала приділятися тематичним напрацюванням, пов'язаним з виконанням завдань практичного значення: "Досягнення колгоспного виробництва", "Районування та спеціалізація сільського господарства", "Карта розміщення радгоспів УРСР", тощо. На західноукраїнських землях з 1924 р. діяло краєзнавчо-туристське товариство "Плай" (м. Львів), що видавало з 1937 до 1939 рр. журнал "Наша Батьківщина" та збірник "Карпатська Україна" [3, с. 37].

З приєднанням Івано-Франківської області (Станіславської) у 1939 р. настав кінець "туристично-рекреаційного, заповідного, природоохоронного Рене-

сансу". Фінансування практично не проводилося, розпочалися масові репресії "інакодумців" тогочасного суспільно-політичного устрою [1, с. 34].

За часи Другої світової війни багато об'єктів інфраструктури, наукових до-робків, статистичного матеріалу було втрачено. Діяльність товариств припиня-лася, робота науковців підпорядковувалася запитам військової промисловості та армії. У зв'язку з окупацією території України (Східної Галичини у т. ч.) всі науково-дослідні топографо-картографічні роботи припинились, гідрометеос-лужба була повністю воєнізованою, забезпечувала бойові частини необхідною природничою інформацією та прогнозами. Створювалися детальні описи ме-теорологічних прогнозів, водних об'єктів на час наступальних операцій [3, с. 178]. У роки війни туристично-рекреаційні об'єкти були зруйновані, новий етап розвитку туристично-рекреаційної галузі почався з 60-х рр. ХХ ст. [6, с. 9-10].

Після війни відновили свою діяльність територіально-екскурсійні управ-ління, розбудовувалась інфраструктура (санаторії, ресторани). Поряд з внутрі-шнім відновлюється й міжнародний туризм під контролем "Інтуриста". Тогоча-сні реалії стримували розвиток рекреаційно-туристичної галузі. Тільки Хру-щовська "відлига" 70-80-х рр. масово відновила туристично-рекреаційний рух й сприяла створенню передумов розвитку ефективного дозвілля населення [4, с. 24-39]. У 80-х рр. відбувся перехід від видань туристичних картосхем марш-рутів та областей до серії туристичних атласів регіону, в яких були представле-ні картосхеми туристичної інфраструктури, рекреаційних ресурсів, природних умов, (1987 р.).

Початок 90-х рр. ХХ ст. знаменується зародженням рекреаційно-туристичної діяльності Незалежної України, що означається такою рисою, як конкурентна неспроможність існуючої рекреаційно-туристичної галузі відпові-дати європейським стандартам; відсутність законодавчої бази, тощо. Тільки з 1995 р. розпочинається процес відродження рекреації та туризму, відбувається реалізація низки заходів націлених на створення та вдосконалення законодавчо-правової бази, кадрове забезпечення; участь у міжнародних проектах, програ-мах.

Висновки. Проведені дослідження довели, що територія Івано-Франківської області протягом довгого часу була у складі князівств та імперій, які історично вплинули на суспільний, соціально-економічний, рекреаційно-туристичний розвиток. Поряд з великими рекреаційно-туристичними центрами (мм. Галич, Яремча, Косів, Коломия) мають місце і невеликі рекреаційні пункти (Верховина, Микуличин, Космач), де сьогодні функціонують приватні садиби.

Набуває розвитку сільський зелений туризм, екологічний туризм, тобто є можливість вийти на високий рівень розвитку

Література

1. Борейко В. Е. Белые пятна истории природоохраны / В.Е. Борейко; Киевский эколого-культурный центр. Центр охраны дикой природы СоЭС. – К. : Киевский эколого-культурный центр, 1996. – (Серия "История охраны природы" Вып.6). Т. 1 : СССР. Россия. Украина. – 224 с. 2. Депутат М. До питання про історичні особливості освоєння рекреаційно-туристичного потенціалу в гірських районах Івано-Франківської області / М.Депутат // Історія української географії. – 2012. – Вип. 26. – С. 35-47. 3. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні : посібник / Я.І. Жупанський. – Київ-Чернівці: "Колір-Друк", 2006. – 266 с. 4. Долишний М.І. Карпатський рекреаційний комплекс / М.І. Долишний, М.С. Нудельман, К.К. Ткаченко и др. – К.: Наукова думка, 1984. – 148 с. 5. Клапчук В.М. Гірські притулки Галичини / В.М. Клапчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 672-673: Географія. – С. 109-113. 6. Лихонов Б.Н. География отдыха. В помощь лектору / Б.Н. Лихонов. – М.: "Знание" РСФСР, 1985. – 40 с. 7. Нестерук Ю. Й. З історії рекреаційного природо-користування у Чорногорі та шляхи його оптимізації в сучасних умовах / Ю.Й. Нестерук, І.М. Рожко // З історії вітчизняного туризму : збірник наукових статей. – К. : Інститут туризму, 1997. – С.182-191. 8. Онікієнко В.В. Природа і господарство Станіславської області УРСР / В.В. Онікієнко, Я.І. Жупанський. – Чернівці, 1960. – 181 с. 9. Пендерецький О.В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення / О.В. Пендерецький. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. – 225 с. 10. Петранівський В.Л. З історії галицького туристичного краєзнавства (друга пол. XVIII – 1945 р.): розвиток мандрівництва / В.Л. Петранівський, М.Й. Рутинський // Історія української географії. – 2005. – Вип. 2(12). – С. 48-54. 11. Рутинський М.Й. Історико-географічні риси становлення й розбудови Яремчансько-Ворохтянської територіальної рекреаційної системи наприкінці XIX – першій половині XX століття / М.Й. Рутинський // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип.633-634: Географія. – С. 146-150.

Summary

Pavlyuk S.M. Retrospective Research of the Recreational Nature Management in Ivano-Frankovsk Region (XVI-XX Century).

The article focuses on the problems of reconditions establishment in recreation and tourism environmental management for example the territory of Ivano-Frankivsk region. The features of the development of recreation and tourism specialization.

УДК 711. 435

Г.П. Корнійко, Г.Г. Леонтєва

ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ МІСТЕЧОК УКРАЇНИ

У статті висвітлюються містечка України, їх туристична привабливість а також сучасний стан та майбутні перспективи розвитку рекреаційної сфери у них.

Постановка проблеми. Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях. Розвиток та впровадження даної форми послуг є пріоритетом для більшості малих містечок України (до 10 тис.). Взаєморуйнівні сили у роботі туристичної галузі призводять до розвитку та відновлення інших різноманітних економічних, еко-